

מימון מלחמת העצמאות

בהיסטוריוגרפיה של מלחמת העצמאות נפקד מקומה של שאלת עלות המלחמה והמקורות למימונה, והיא לא נדונה בהרחבה. חשיבותה בעצם ימי המאבק לעצמאות, שעה שהיישוב היהודי בארץ עמד במערכה כבדה, שבה נפגעה התשתית הכלכלית ונגרם הרס חומרי רב, הייתה מרכזית. במציאות של המלחמה, שניטשה על עצם קיומו הפיזי של היישוב, נתחייבו הפניית מירב המאמצים ומיצוי כל האפשרויות לגיוס המשאבים למימונה. מה היה המחיר הישיר של המלחמה ומהיכן נשאבו מקורות המימון שלה? בשתי סוגיות אלה ובמשמעויות הנובעות מהן יתמקד המאמר.

בראשית המחקר התעורר צורך להתמודד עם שתי שאלות מתודולוגיות. הראשונה קשורה בהגדרת מחיר המלחמה, דהיינו – ההוצאות הישירות הכוללות את החזקת המערך, את הביצורים, את ההצטיידות וכדומה, לעומת העלות הכלכלית, המקיפה הן את ההוצאות הישירות והן המחיר הכלכלי העקיף: הירידה בתפוקת ענפי הייצור – בתעשייה ובחקלאות, בבניין ובשירותים; נזקי רכוש במשק החקלאי, במבנים ובמטלטלים והוצאות שיקום – תגמולים למשפחות הנופלים ולנכים, אשפוז וכדומה. לצד ההוצאות היו הכנסות ממסים וממכס, ממלוות פנימיים בארץ וממגביות חוץ, מתרומות מחוץ לארץ בצורת מצרכי מזון וציוד, ומרכוש שנפל בידי המדינה עם כיבוש שטחי אויב – קרקעות, מבנים ופרדסים. במחקר שלפנינו החלטתי להתמקד בהיבט הצר של הסוגייה ולעסוק בהוצאות הישירות של המלחמה ובמימון. בחינת העלות הכוללת של המלחמה מחייבת, לפיכך, מחקר נוסף.

השאלה השנייה קשורה בנתונים הנחוצים לאומדן הוצאות המלחמה ולאיתור המקורות למימון. לשנת הכספים 1948 לא הוכן תקציב שנתי, אלא אושרו תקציבים תלת חודשיים, שהוכנו בחופזה.¹ תקציב הביטחון עצמו – הוצאות תודתי נתונה לחיים ישראלי, משנה למנכ"ל משרד הביטחון, למרדכי קיקיון, לגרשון ריבלין ולד"ר מאיר פעיל על סיועם בהכנת המחקר, ולפרופ' נחום גרוס על הערותיו המועילות. המאמר עתיד לראות אור בקובץ "היינו כחולמים", חלק ב'. תודתי נתונה להוצאת מסדה, שאפשרה את פרסומו ב"הציונות".

1. נ. הלוי ור. קלינוב-מלול בספרם, ההתפתחות הכלכלית של ישראל, ירושלים, 1968, עמ' 152, מציינים שאושרו תקציבים תלת חודשיים; אמוץ מורג בספרו, מימון הממשלה בישראל, ירושלים תשכ"ז (להלן: מורג), עמ' 31, מצייין שהוכנו תקציבים חודשיים.

המלחמה – אושר מדי חודש, לא פורסם כלל, ובשנתון הממשלה תש"י הוא הוצג רק בחלקו הקטן. המנגנון האדמיניסטרטיבי הכלכלי התהווה והתגבש תוך כדי תקופת המלחמה, והיה בכך כדי להכביד על שמירת מערכת חשבונאית קפדנית ועל רישום מדויק ומתואם של ההוצאות. משימות רכש בחוץ לארץ התבצעו לעתים בנסיבות ובתנאים שגרמו להיעדר נתונים מדויקים. יתרה מכך, לא תמיד נשמרו הרישומים, התכתובת והדינים והחשבונות. בנוסף על כל אלה, החומר הארכיוני הקשור בהוצאות המלחמה טרם נחשף לעיון החוקרים. על כן היה צורך במסגרת המחקר להיעזר בהערכות ובהנחות לשם השלמת הפסיפס. את אומדן הוצאות המלחמה ואת המקורות למימון יש אפוא לבחון במסגרת ההסתייגויות דלעיל.

תקופת הדיון משתרעת מאוקטובר 1947 ועד ל־31 במרס 1949, מראשית שנת התקציב תש"ח ועד למועד חתימת הסכמי שביתת הנשק. במסגרת פרק זמן זה נתחמו תקופות המשנה האלה: האחת – מאוקטובר 1947 ועד להקמת המדינה, והשנייה – מהקמת המדינה ועד ל־31 במרס 1949. בבחינת הוצאות המלחמה והמקורות למימון נעשתה הבחנה בין ההוצאות המקומיות לבין הרכש בחוץ לארץ. נתונים מצרפיים חושבו לפי שער החליפין בתקופה הנדונה של 0.333 ל"י לדולר.

א. הוצאות המלחמה

הוצאות מקומיות

הוצאות המלחמה המקומיות הישירות הסתכמו ב־66.8 מיליון ל"י, מתוכם 66.3 מיליון ל"י – שהם 199 מיליון דולר – הוצאות של ה"הגנה" ולאחר מכן של המדינה, ו־0.5 מיליון ל"י הוצאות של ארגוני המחתרת האחרים.² המחקר יתמקד בהוצאות ה"הגנה" והמדינה בלבד.

מאוקטובר 1947 ועד להקמת המדינה הסתכמו הוצאות המלחמה ב־6.5 מיליון ל"י,³ ואילו ממחצית מאי 1948 ועד לסוף מרס 1949 הן עמדו על 59.8 מיליון ל"י. אף שבתקופת המלחמה הייתה אינפלציה, היה סכום הוצאות המלחמה בחישוב ריאלי דומה. ההסבר לכך נעוץ בהתפתחות האינפלציונית ובפריסת

2. א. על פי נתונים מארכיון צה"ל. נתונים על הוצאות המלחמה מצויים גם ביומני המלחמה של ד. בן גוריון.

ב. בתקופה הנדונה היה תהליך אינפלציוני. הנתונים במחקר הם במחירים שוטפים.

3. פירוט ההוצאות לחודשים אוקטובר 1947 – מאי 1948 על פי ד. בן גוריון, יומן המלחמה, תל אביב 1982 (להלן: יומן המלחמה), כרך ג', לקט א', כספים ותקציבים. ההוצאות במחצית הראשונה של חודש מאי, עד להקמת המדינה, על פי אומדן שערכתני.

ההוצאות. במחצית הראשונה של התקופה היה תהליך אינפלציוני מואץ, שהואט במחצית השנייה, בעוד שעיקר ההוצאות היו במחצית זו. הסעיפים הבולטים בהוצאות הביטחון היו שכר ותשלומים אישיים (37%), מזון (7%), ציוד (12%), הנדסה וביצורים (8%), חימוש (11%) וייצור (8%) (ראה לוח 1). בחינת ההוצאות על פי סוגי ההוצאה מצביעה, כי עיקר התקציב נועד להחזקה (71%) ולחימוש (19%) (לוח 2).

לוח 1. הוצאות הביטחון על פי סעיפים, אוקטובר 1947 – מרס 1949⁴

(אלפי ל"י)

שם הסעיף	הסכום
סך הכל	66,278
שכר ותשלומים אישיים	24,672
ריפוי ובריאות	212
תרבות	98
מזון	4,900
ציוד	7,839
דלק	1,563
הובלה שכורה	2,704
החזקת רכב וחימוש	2,863
הנדסה, אכסון וביצורים	5,000
קשר	315
מודיעין	470
חיל האוויר	1,012
חיל הים	1,098
חימוש	7,100
ייצור	5,140
מחקר ותכנון	506
משרד הביטחון	477
שונות	309

לוח 2. הוצאות הביטחון על פי סוגי הוצאה, אוקטובר 1947 – מרס 1949⁵

(אלפי ל"י)

סוג ההוצאה	הסכום
סך הכל	66,278
החזקה	47,045
ציוד	3,003
מבנים	3,484
חימוש	12,240
מחקר	506

4. המקור: ארכיון צה"ל.

5. שם.

במרוצת המלחמה ניכרה עלייה בהוצאות החודשיות, שנבעה מהפעילות המבצעית ומהגידול במצבת כוח האדם. בתקופות של פעולות מלחמתיות נתחייב גיוס של אמצעים נוספים כהובלה וציוד, שהגדילו מצדם את ההוצאות. בוועדת התקציב לענייני ביטחון בינואר 1949 אמר א. זברסקי, גזבר משרד הביטחון: "יש לזכור שחודש דצמבר [1948] היה חודש של פעולות צבאיות [מבצע חורב], גויסו גם אנשי עמ"ל [עתודות מילואים] והסעיף של רכב שכור יהיה בוודאי בעלייה גדולה."⁶

השפעה בולטת ומשמעותית על גודל ההוצאות הייתה להתפתחות מצבת כוח האדם. ככל שמערך כוח האדם התעצם, כך גדלו ההוצאות להחזקת המגוייסים – בסעיפי כלכלה, משכורת, תשלום למשפחות החיילים, אספקה קטנה וכדומה. מצבת כוח האדם המשיכה לגדול, גם לאחר שנכנסה ההפוגה השנייה לתוקפה ביולי 1948, ולא פחתה בזמנים של רגיעה יחסית בפעולות המלחמתיות ובין המבצעים.

לוח 3. התפתחות מצבת כוח האדם וההוצאות הכספיות⁷
(חודשים נבחרים)

החודש	מספר המגוייסים	סכום ההוצאות (ל"י)
אפריל 1948	21,775	1,538,650
יולי 1948	63,586	4,218,100
דצמבר 1948	97,757	5,365,000

בנוסף לנטל על תקציב הביטחון, פגם הגיוס המתעצם והמתמשך בתפקוד המשק והכביד עליו. הצורך בצמצום ההוצאות והשאיפה לאפשר פעילות כלכלית במשק בכל הסקטורים חייבו הורדה במצבה התופחת. בישיבת המטה הכללי בתחילת חודש נובמבר 1948 אמר בן גוריון:

6. ישיבת ועדת התקציב לענייני הביטחון, 1 בינואר 1949, ארכיון צה"ל ועדת התקציב לענייני הביטחון – ועדה משותפת למשרדי האוצר והביטחון, שבה היו חברים א. קפלן וד. הורוביץ ממשרד האוצר ול. שקולניק [אשכול] וא. זברסקי ממשרד הביטחון.

7. א. התקציב לדצמבר, על פי תכנון; אפשר שבעקבות מבצע "חורב" היו ההוצאות בפועל גבוהות יותר.

ב. מצבת כוח האדם נכונה לתאריכים הבאים: 1 באפריל 1948, 17 ביולי 1948, 30 בדצמבר 1948; בתאריך 7 באוקטובר 1948 עמדה המצבה על 88,033 מגוייסים.

ג. מספר המגוייסים נרשם לאחר שהורדו מספר החללים, השבויים, הפצועים והעריקים. המקורות: מספר מגוייסים כללי: חודשים אפריל ויולי – על פי מ. פעיל, מן "ההגנה" לצבא הגנה, תל אביב 1979, עמ' 286; חודש דצמבר – על פי יומן המלחמה, כרך ג', לקט ב'. הוצאות כספיות: חודשים אפריל ויולי – על פי יומן המלחמה, כרך ג', לקט א'; חודש דצמבר על פי יומן המלחמה, רישום מה-8 בדצמבר 1948.

אם המלחמה תיגמר מחר ויבוא שלום ונוכל לפרק הצבא – הכל אתי שפיר. זוהי אפשרות רחוקה. יש להניח שעוד יהיו מלחמות, ואם גם ננצח – לא יבוא שלום, ונצטרך להחזיק צבא. ואם לא נמצא דרך לקצץ קיצוצים ניכרים – אנו עלולים לנצח בקרב ולנחול תבוסה ניצחת, [כי] 1. לא נוכל לשאת בעומס הכספי הנוכחי; 2. המשק הקיים הולך ונהרס: אין פועלים לקטיף, למשק החקלאי, לבניין, לחרושת ציבילית. [...] אין לקצץ הכוח הקרבי – הוא לא מספיק גם עכשיו, אבל יש לקצץ – קיצוץ רב ואכזרי – בשירותים, וארגון היחידות הלוחמות יש לעשות ככה, שיצטרכו לפחות שירותים.⁸

במרוצת אותו חודש הוטל על אגף כוח אדם להכין רשימה של כל החיילים שלהם יותר משני ילדים, ובישיבת המטה הכללי, ביום 24 בנובמבר 1948, הוחלט לשחרר טוראים, שלהם יותר משלושה ילדים. החלטה זו לא הוחלה על ירושלים.⁹ בהחלטה, שהייתה ככל הנראה פשרה בין צורכי הביטחון לבין מצוקת התקציב, לא היה די, ובתחילת ינואר 1949 גובשה החלטה לצמצם תוך חודש את מספר המגוייסים ל-90,000 בדרך של שחרור הטוראים בני השלושים ומעלה, שהם אבות לשני ילדים, למעט בעלי מקצוע נדרש, חיילות מגיל עשרים וחמש ומעלה וחיילים בעלי סוג בריאות ב' בני שלושים ומעלה.¹⁰ הפחתת המצבה, שהייתה תולדת המועקה הכספית וצורכי המשק, נועדה להקל את נטל ההוצאות מצד אחד ולהפנות משאבי אנוש למשק האזרחי מצד שני.

רכש בחוץ לארץ

המחסור בנשק היה בעיה יסודית בהיערכות ה"הגנה" לקראת המלחמה. בייצור מקומי של נשק לא היה כדי לענות על הצרכים הגואים והדוחקים, ולפיכך נדרש רכש בחוץ לארץ בממדים שיתנו מענה לשאלת חימוש הכוחות. לרכש בחוץ לארץ הייתה חשיבות עצומה בחיזוק הכוח הצבאי היהודי, בחימוש המגוייסים והיחידות שהוקמו, ביכולתם לעמוד במערכה ולשנות פניה ובהכרעת המלחמה. הנשק שהגיע לארץ תגבר את הכוח הלוחם, שיפר וחיזק אותו ואפשר את הקמתם ואת פיתוחם של חילות צה"ל השונים. היה בו כדי לשנות את יחסי הכוחות של הצדדים הלוחמים ולשפר את מעמדו של הצד היהודי בשדה הקרב. עשרות אלפי הרובים ואלפי המקלעים על תחמושתם, שנרכשו בחוץ לארץ, אפשרו ראשית דבר לצייד את הלוחמים בנשק קל. אמצעי הלחימה הכבדים שהגיעו תרמו לבנייתם של חילות צה"ל המקצועיים. בתחום הארטילריה הגיעו

8. יומן המלחמה, 3 בנובמבר 1948.

9. שם, 24 בנובמבר 1948.

10. שם, 5 בינואר 1949.

תותחי "היספנו-סוויסה" 20 מ"מ, תותחי 65 מ"מ מתוצרת צרפת, תותחי 75 מ"מ מסוג "קרופ" ומרגמות 120 מ"מ. בתחום השריון הגיעו 10 טנקים צרפתים קלים מדגם "הוצ'קס", מהם נבנתה פלוגת טנקים ראשונה בחטיבה 8. במסגרת חיל האוויר כלל הרכש, בין השאר, מטוסי קרב מדגם "מסרשמידט" ו"ספיט" פייר", מפציצי B-17 ("מבצרים מעופפים") ומטוסי תובלה מסוג C-46 ("קומ" נדו"), C-47 ("דקוטה") ו"קונסטליישן".

הוצאות ההצטיידות בחוץ לארץ הסתכמו ב־78.3 מיליון דולר, מהם 73.8 מיליון דולר הצטיידות של ה"הגנה" ולאחר מכן של צה"ל, ו־4.5 מיליון דולר רכש של ארגוני המחתרת האחרים.¹¹ הדיון יתמקד בהוצאות ה"הגנה" וצה"ל בלבד. מרבית מקורות הרכש בתקופת מלחמת העצמאות היו באירופה ומיעוטם באמריקה – ארצות הברית, קנדה ומקסיקו. עלות ההצטיידות באירופה הסתכמה ב־55.5 מיליון דולר. באמריקה הגיעו הוצאות הרכש ל־18.3 מיליון דולר.¹² פירוט רכש זה מופיע בנספחים א' וב'.

ב. מקורות מימון המלחמה

מימון הפעילות בארץ

הדיון במקורות מימון המלחמה בארץ מיוחד בעיקרו לתקופה שלמן הקמת המדינה. עד למחצית חודש מאי 1948 הסתכמו הוצאות המלחמה ב־6.5 מיליון ל"י, ומימון היה מ"מגבית ההתגייסות וההצלה",¹³ מ"כופר היישוב",¹⁴ מהעברות של הסוכנות היהודית, מהלוואות ומתרומות. מהקמת המדינה ועד לסוף מרס 1949 הסתכמו, כאמור, הוצאות המלחמה ב־59.8 מיליון ל"י. מימון הוצאות אלה התפרס על פני שתי שנות תקציב. רוב ההוצאות – כ־90% – מומנו עוד בשנת התקציב הראשונה עד סוף מרס 1949 ואילו כ־10% מומנו בשנת התקציב 1949.¹⁵ מימון הוצאות המלחמה בארץ מהקמת המדינה היה מהמקורות הבאים:

11. מקור הנתונים: ארכיון צה"ל.
12. שם.
13. "מגבית ההתגייסות וההצלה" הוקמה בתקופת מלחמת העולם השנייה כמכשיר פיננסי לקידום מאמץ המלחמה וההתגייסות. לאחר המלחמה מילאה המגבית תפקיד במימון ההעפלה וסייעה ל"הגנה".
14. "כופר היישוב" – מגבית יישובית בארץ ישראל לצורכי ביטחון, ביצור ישובים וכדומה, הוקמה בזימת הוועד הלאומי בשנת 1938.
15. חלוקת המימון בין שתי שנות התקציב על פי הערכתי, ואפשר שהנתח של שנת 1949 במימון – ההתחייבויות שנגררו מ־1948 ל־1949 – היה גדול יותר.

לוח 4. המקורות למימון ניהול המלחמה בארץ¹⁶

אחוז	סכום (מיליוני ל"י)	המקור
100.0	59.8	סך הכל
21.9	13.1	מלוות ממשלתיים
	3.0	מלווה ממשלתי 3%
	7.1	מלווה מלחמה 3.5%
	3.0	מלווה עממי נושא פרסים
7.5	4.5	מלווה לאומי
6.0	3.6	השתתפות מקרנות מיוחדות
	1.9	הפרשות האפוטרופוס על רכוש הנפקדים
	0.9	קרן קיימת לישראל
	0.2	הלוואות שונות
	0.6	הכנסות מיוחדות ותרומות
55.5	33.2	שטרי אוצר
9.1	5.4	תקבולים בתקציב

בתקבולים של הממשלה ממסים זממכס לא היה כדי לכסות אלא חלק קטן מהוצאות המלחמה הגאות, ולפיכך היא השתמשה במקורות נוספים ובתוכם אשראי פנימי, וזאת על ידי הוצאת שלושה מלוות לזמן בינוני ולזמן ארוך כדלקמן:

מלווה ממשלתי 3%: מלווה ממוסדות כספיים על סך של 3.0 מיליון ל"י. פירעון המלווה היה עד לתאריך 31 בדצמבר 1953. פירעון הקרן והריבית מתוך הכנסותיה הכלליות של המדינה. כל מוסד כספי היה רשאי לרכוש שטרי ערך במלווה זה. במלווה לקחו חלק בנקים ואגודות אשראי.

מלווה מלחמה 3.5%: המלווה שאושר היה על סך 7.5 מיליון ל"י, מתוכם הוצאו 2.9 מיליון ל"י בשנת 1948 ו-4.2 מיליון ל"י בשנת 1949, דהיינו - 7.1

16. המקורות:

- א. מלוות ממשלתיים על פי: ממשלת ישראל, דין וחשבון כספי לתקופה של 15 במאי 1948 - 31 במרס 1949, ודין וחשבון לתקופה של 1 באפריל 1949 - 31 במרס 1950.
- ב. השתתפות מקרנות מיוחדות, הכנסות מיוחדות ותרומות על פי: ממשלת ישראל, דין וחשבון כספי לתקופה של 15 במאי 1948 - 31 במרס 1949.
- ג. שטרי אוצר, ראה שם: כמו כן ראה מורג, עמ' 269-270.
- ד. מלווה לאומי, על פי: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ידיעות סטטיסטיות, כרך ב', 28 במאי 1952: הנהלת הסוכנות היהודית, דין וחשבון על הפעולות בשנים תש"ז-תשי"א מוגש אל הקונגרס הציוני הכ"ג, אב תשי"א (להלן: דו"ח הסוכנות, תש"ז-תשי"א), טבלה א'.
- ה. המקורות מהתקציב הממשלתי הרגיל, על פי: דין וחשבון כספי של ממשלת ישראל, לתקופה של 15 במאי 1948 - 31 במרס 1949, ילקוט הפרסומים, 27, 2 באוגוסט 1949.

מיליון ל"י בשנים 1948-1949. פירעון המלווה - עד 1 במרס 1959. פירעון הקרן והריבית מתוך הכנסותיה הכלליות של המדינה. המלווה ניתן על ידי בעלי הון ובעלי הכנסה גבוהה והוא הוצא אל הפועל על ידי ועדה, שהורכבה מנציגי גופים כלכליים שונים.

מלווה עממי נושא פרסים: המלווה שאושר היה על סך 3.0 מיליון ל"י, מתוכם הוצאו 0.5 מיליון ל"י בשנת 1948 ו-2.5 מיליון ל"י בשנת 1949. פדיון המלווה בשני שלבים עיקריים. בראשון, בשנים 1949-1968, פדיון שנתי של 700 איגרות חוב בערכן הנקוב ובתוספת פרסים בסכום של 87,000 ל"י. פדיון שאר איגרות החוב, שלא נפדו בהגרלה ובערכן הנקוב - בתאריך 31 בינואר 1969. איגרות החוב לא נשאו ריבית, והפרסים היו פטורים ממס הכנסה. פירעון המלווה מתוך הכנסותיה הכלליות של המדינה. חלקי מלווה המלחמה והמלווה העממי בסך 6.7 מיליון ל"י, אשר הוצאו בשנת 1949, נועדו למימון התחייבויות שנגררו משנת 1948.

סעיף שני במקורות למימון המלחמה בארץ היה מלווה לאומי. הוועד הפועל הציוני, שהתכנס בחודש אפריל 1948, הכריז "על מלווה עברית פנימית ראשונה בארץ ישראל בסכום של 5 מיליון ל"י".¹⁷ במגמה להוציא את המלווה אל הפועל ייפה הוועד הפועל הציוני את כוחן של הסוכנות היהודית וההנהלות של הקרנות הלאומיות - קרן היסוד והקרן הקיימת לישראל - לנקוט צעדים הנחוצים להגשמתו. ביוני 1948 הוציאה הסוכנות היהודית תעודות מלווה בסכום של 5.0 מיליון ל"י, נושאות ריבית של 3%, לפירעון בשנים 1949-1953. בפועל הסתכמו הכנסות המלווה ב-4.5 מיליון ל"י, מתוכם קיבלה עליה ממשלת ישראל לפרוע סכום של 3.8 מיליון ל"י ואילו הסוכנות - 0.7 מיליון ל"י.¹⁸ בשונה מיתר המלוות שהיו בלתי צמודים, היה המלווה הלאומי צמוד לדולר.

סעיף שלישי במקורות למימון המלחמה היה השתתפות מקרנות מיוחדות. בהפרשות האפוטרופוס על רכוש הנפקדים בסך של 1.9 מיליון ל"י, המדובר במימון שמקורו במכירת רכוש לא יהודי, שהיה בידי האפוטרופוס. מקור נוסף הייתה הלוואה שלא נשאה ריבית על סך 0.9 מיליון ל"י מהקרן הקיימת לישראל לממשלה על חשבון קרקעות. הלוואות בסכום של 0.2 מיליון ל"י נתקבלו מחברת אמפ"ל ומזן-ליר. הכנסות מיוחדות ותרומות בסכום של 0.6 מיליון ל"י באו בעיקר מחוץ לארץ. ההכנסות הכולטות בסעיף זה היו מדרום אפריקה, כ-0.3 מיליון ל"י, ומארגנטינה - כ-0.1 מיליון ל"י. מארצות אחרות הסתכמו

17. החלטות הוועד הפועל הציוני שנתקבלו במושב שהתקיים בתל אביב בימים 6-12 באפריל 1948, ראה דו"ח הסוכנות, תש"ז-תשי"א, עמ' 81.

18. הסכומים מעוגלים. בפועל נתקבל במסגרת המלווה סכום של 4.460 מיליון ל"י, מתוכו קיבלה הממשלה על עצמה פירעון של 3.746 מיליון ל"י והסוכנות היהודית - 0.714 מיליון ל"י. שם, טבלה קמ"ח.

ההכנסות בכמה עשרות אלפי ל"י ואף באלפים בודדים.¹⁹ אולם במלוות ובתקבולים הרגילים לא היה כדי לתת מענה לצרכים הגדלים, ולפיכך נזקקה הממשלה לאמצעי נוסף, להוצאת שטרי אוצר. בישיבת ממשלה בסוף יוני 1948 הבהיר שר האוצר, אליעזר קפלן, כי "הבנקים, במצבם הנוכחי, אינם מסוגלים לתת אשראי, ויש הכרח להוציא מטבע זמני כדי להפסיק המחנק הכספי. זה עלול לתת לנו כעשרה מיליונים לירות. סכום זה יאזן תקציבנו במשך 2-3 חודשים."²⁰ שטרי האוצר היו ניירות ערך ממשלתיים קצרי מועד, שנקלטו על ידי הבנקים והוכרו כנכס נזיל שלהם. הנפקת שטרי האוצר הייתה מעין צורה של הדפסת כסף, ולפיכך היא נשאה בחובה השפעה אינפלציונית. בדרך זו מימן האוצר הוצאות ביטחון בסכום של 33.2 מיליון ל"י, דהיינו, מחצית מהוצאות המלחמה בארץ. מכאן שחשיבותם למימון המלחמה הייתה מרובה. בראשית אוגוסט 1948 הפנה א. הופיין, יו"ר מועצת המנהלים של אפ"ק, את תשומת לבו של בן גוריון, שמימון המלחמה נעשה רק ממקור אחד, על ידי הוצאת שטרי אוצר, שנמכרו בקצב של מיליון ל"י לשבוע. בן גוריון, שכל הנראה ייחס חשיבות למידע, רשם ביומנו: "הופיין מודיע שמימון הצבא אפשרי רק על ידי הוצאת שטרי אוצר. בחודש האחרון הוצאו שטרי אוצר בקצב של מיליון לשבוע.

עד 12 בחודש זה (אוגוסט) יעלה הקצב עד 6 מיליון.²¹

הסעיף האחרון במקורות למימון המלחמה בארץ היה התקבולים ממסים, ממכס וכדומה במסגרת התקציב. על פי אומדן, הסתכמו התקבולים הרגילים בתקציב שהופנו לביטחון ב־5.4 מיליון ל"י.

בחינת המקורות הכספיים לניהול המלחמה בארץ מצביעה אפוא, שבעיקרו הוא נעשה על ידי מימון פנימי, שהיה בחלקו מימון אינפלציוני. יותר מ־90% מהוצאות המלחמה בארץ בתקופה שבין 1 באוקטובר 1947 ל־31 במרס 1949 מומנו ממקורות פנימיים, דהיינו – יותר מ־60 מיליון ל"י. יתר על כן, בחינה נפרדת של שנת התקציב הראשונה (15 במאי 1948–31 במרס 1949) בלבד מעלה, שחלקם של המקורות הפנימיים במימון ההוצאות המקומיות גדל והסיוע החיצוני היה שולי. על פי שער חליפין של 0.333 ל"י לדולר, הסתכם המימון הפנימי ביותר מ־180 מיליון דולר²² מתוך 199 מיליון דולר הוצאות מקומיות.

מימון הרכש בחוץ לארץ

מימון הרכש בחוץ לארץ בחודשים שקדמו להקמת המדינה נעשה באמצעות

19. ממשלת ישראל, דין וחשבון כספי לתקופה של 15 במאי 1948 – 31 במרס 1949.
20. דיווח על ישיבת הממשלה ראה: ד. בן גוריון, מדינת ישראל המחודשת, תל אביב 1969 (להלן: מדינת ישראל המחודשת), עמ' 209.
21. יומן המלחמה, 3 באוגוסט 1948. על כך ראה גם הפרק "כינונה של מערכת המטבע הישראלית", בנקאי לאומה בהתחדשותה, תולדות בנק לאומי לישראל, רמת גן 1977.
22. על פי אומדן שערכת, היה המימון הפנימי כ־190 מיליון דולר.

העברות ישירות מטעם גזברויות הסוכנות בג'נבה ובניו יורק. שיטה זו של העברת כספים שלא באמצעות אוצר המדינה נמשכה גם בחודשים הראשונים לאחר הקמת המדינה. בתשובת הנהלת הסוכנות לדין וחשבון של המוסד לביקורת מאוגוסט 1951, תוארה השיטה כדלקמן:

הסכומים הגדולים האלה [שנשלחו מניו יורק לג'נבה] הועמדו לפקודת מר בן גוריון, אז יו"ר הנהלת הסוכנות ואחר כך ראש ממשלת ישראל ושר הביטחון, ושולמו בסכומים ניכרים ועל ידי שיקים בנקאיים לפי הוראותיו הוא בלבד. [...] החשבונות של צורכי הביטחון, שבעדם נעשו התשלומים, הוגשו אחר כך למר בן גוריון על ידי שליחיו המיוחדים.²³

הוצאות ההצטיידות בחוץ לארץ הסתכמו, כאמור, ב־73.8 מיליון דולר. מימון הרכש בא מהמקורות הבאים:

לוח 5. המקורות למימון רכש בחוץ לארץ²⁴

המקור	סכום (מיליוני \$)	אחוז
סך הכל	73.8	100.0
מגבית בארצות הברית	41.1	55.7
העברות מג'נבה	7.2	9.7
מגבית בדרום אמריקה	1.6	2.2
הוצאות באמצעות הממשלה	23.9	32.4

כמקור עיקרי למימון הרכש בחוץ לארץ במהלך שנת 1948 שימשו הכספים שנאספו בארצות הברית והידועים גם כ"מגבית גולדה", דהיינו – כספים שגייסה גולדה מאירסון באמריקה. על רקע המחסור הקריטי במטבע חוץ מצד אחד והצורך הדחוף להצטייד באמצעי לחימה מסוגים ובכמות שלא נודעו עד אז, נרתמה גולדה מאירסון למשימה לגייס כספים בקרב יהודי ארצות הברית. "רק קבוצה אחת של אנשים בעולם כולו שממנה היה לנו איזה סיכוי שהוא לקבל את הדולרים האלה: יהודי אמריקה. פשוט לא היה שום מקום אחר ללכת אליו ולא היה איש מלבדם לפנות אליו," כתבה גולדה בזיכרונותיה.²⁵ במרוצת שנת 1948 יצאה גולדה מאירסון פעמיים לארצות הברית, בראשונה בחודש ינואר, ובפעם השנייה בחודש מאי, לאחר הקמת המדינה. במרוצת החודשים ינואר–ספטמבר

23. הדו"ח של המוסד לביקורת לאוגוסט 1951, תשובת הנהלת הסוכנות להשגות המוסד לביקורת בדבר פעולות משרדי הגזברות בחו"ל מ־25 באוקטובר 1951, ארכיון ציוני מרכזי S41/37IV.

24. המקור:

א. גיוס הכספים בחוץ לארץ – ארכיון צה"ל.

ב. נתח ההוצאות לרכש בחוץ לארץ באמצעות הממשלה – על פי אומדן.

25. גולדה מאיר, חיי, תל אביב 1975, עמ' 155.

1948 אספה המגבית היהודית המאוחדת בארצות הברית, הודות לפעילותה של גולדה מאירסון, סכום של כ־129 מיליון דולר, מתוכם הועברו 41.1 מיליון דולר לרכש ביטחוני. פעילותה של גולדה מאירסון הייתה אפוא חשובה ביותר להשגת המימון לחימוש ה"הגנה" ולאחר הקמת המדינה לחימוש צה"ל באמצעי לחימה רבים ומתקדמים יותר. לפעולתה זו ולתרומתם של יהודי ארצות הברית נתן בן גוריון ביטוי ביומנו: "גולדה הצליחה. יש 10 מיליון [דולר] באמריקה, 7 מיליון העבירו לשוויץ. יהיו כעשרים מיליון. יהודי אמריקה ערים למצב בארץ. דואגים קודם כל לביטחון."²⁶ כעבור חודשיים, ערב יציאתה בפעם השנייה לארצות הברית, העריך בן גוריון בישיבת הממשלה את פעולתה כדלקמן: "יש צורך שגולדה מאירסון תצא מיד לאמריקה למטרה זו [להשגת מימון לרכש בחוץ לארץ]. פעולתנו בשטח זה לפני הכרזת המדינה הייתה מוצלחת מאוד. בעזרת האמצעים שהשיגה גולדה נרכשו רובים, מקלעים, מכונות יריה כבדות, תותחים – הם בדרך."²⁷

ההעברות מג'נבה עמדו על סכום של 7.2 מיליון דולר והן כללו, ככל הנראה, כספים ממגבית בארצות אירופה וסכומים שהעבירה הקרן הקיימת לצורכי ביטחון. אפשר שנכללו בהן סכומים נוספים ממקורות אחרים. ממגבית דרום אמריקה הוקצו לרכש ביטחוני 1.6 מיליון דולר.

על פי אומדן, שאר המימון של הרכש הביטחוני התבצע דרך הממשלה. המקורות למימון זה היו ממגביות בחוץ לארץ, שהועברו לממשלה והוצאו באמצעותה; מכספים שהעבירה הקרן הקיימת למדינה תמורת מיליון דונם קרקע – 6 מיליון דולר; ממלווה ומהקצאה לרכש בחוץ לארץ בסכום של 4 מיליון ל"י בקירוב (11,000,000 דולר) במסגרת תקציב הביטחון לשנת 1949.²⁸ על פי הערכה, הגיע מימון הרכש ממגביות לכ־64 מיליון דולר, שהם 86% מהוצאות ההצטיידות. המימון ממקורות הממשלה היה כ־10 מיליון דולר, שהם 14% מעלות הרכש בחוץ לארץ.²⁹

ג. המחסור במקורות מימון

תופעת המחסור מתייחסת לפער שהיה קיים בין הצרכים השונים של המדינה שזוה עתה הוקמה, ובפרט צורכי מימון המלחמה, לבין המקורות המוגבלים

26. יומן המלחמה, 15 במרס 1948.

27. ישיבת הממשלה הזמנית, 16 במאי 1948. ראה: מדינת ישראל המחודשת, עמ' 109.

28. א. על פי מכתב המנהל הכללי של משרד הביטחון, אגף החימוש, אל אליעזר קפלן (שר האוצר) ודוד הורוביץ (מנהל האוצר), 7 באפריל 1949, ארכיון צה"ל.

ב. המקורות הממשלתיים הם בבחינת הערכה.

29. אפשר שהערכה זו מוטה כלפי מטה ומשקלם של מקורות הממשלה במימון הרכש היה ניכר יותר.

שעמדו לשם סיפוק צרכים אלה. תופעה זו, שליוותה את תקופת המלחמה לכל אורכה, נדונה בתדירות בפורומים שונים, חייבה הגדרת סדר עדיפויות לאומי ככלל וביטחוני בפרט והייתה לה השפעה על קבלת ההחלטות.

הצרכים הגוויים והוצאות המלחמה התופחות היו ללא תקדים, ודומה שאף לא נחזו בהיקפם. באוקטובר 1947 נקב בן גוריון בסכום של כשלושה מיליון לא"י, הנחוצים, לדעתו, להתכוננות למערכה:

לפי חישובים מינימליים מאוד, יש לנו צורך בסכום של למעלה משלושה מיליוני לא"י לזיון, לצידו, לאימון רחב יותר, הן של המפקדים והן של ה"שורה" ["הגנה"], כביצורים מינימליים והגברת מקומות נחשלים [...] כדי שנוכל לעמוד. אם מחר-מחרתיים תפרוץ הסכנה הגדולה, יש צורך לחזק הכוח המגויס, שהוא רק אלפים אחדים, במשך הזמן הקצר ביותר.³⁰

התכנית התקציבית בהיקף זה גובשה לאחר שקודם לכן דחה בן גוריון הצעת תקציב מצומצמת יותר, בהיקף של מיליון לא"י, שהכין הפיקוד העליון של ה"הגנה". בראשית ינואר 1948 הוצגה ונדונה הצעה מפורטת לסדר הכוחות המגוייס ולתקציב שיידרש. בהצעה דובר על כוח צבאי שימנה 20,000 איש ובו חמש חטיבות, ארבע של חי"ש ואחת של פלמ"ח. התקציב המתוכנן, ללא רכש בחוץ לארץ, עד לסוף שנת תש"ח (30 בספטמבר 1948) עמד בהתאם להצעה על 12.6 מיליון לא"י.³¹ לאחר הגשת ההצעה רשם בן גוריון ביומנו:

בתחילת שנת התקציב הוגש לי תקציב של מיליון. דחיתי ההצעה כלא מספיקה. העליתי התקציב עד 3.3 מיליון לא"י – לא כולל הוצאות מהומות לכשיפרצו. עכשיו הוגש לי תקציב של 12 מיליון עד 1 באוקטובר (1948). חוששני שזה למעלה מיכולתנו.³²

לשון אחר, הנטל התקציבי המתוכנן היה כבד, ובלבו של בן גוריון קינן הספק בדבר האפשרות לגייס את המימון הנחוץ. בפועל, אכן הייתה המעמסה התקציבית המקומית במרוצת תש"ח כבדה ביותר, והיא הסתכמה ביותר מכפליים מהמתוכנן. אין תמה אפוא, שבמהלך התקופה נדונו סוגיית מימון המלחמה והמצוקה התקציבית לעתים קרובות.

בן גוריון נתן ביומנו לא אחת ביטוי למועקה הכספית, ובדברים שכתב יש כדי להצביע על קשיי המימון. ב־8 במרס 1948 רשם ביומנו: "קראתי לגרנובסקי [יו"ר דירקטוריון הקק"ל]. ביקשתי גמילות חסד של חצי מיליון [לא"י] לשלושה

30. הדברים נאמרו בישיבת ועד הביטחון, 19 באוקטובר 1947. ראה: יהודה סלוצקי, ספר תולדות ההגנה, תל אביב 1972, כרך ג', חלק שני, עמ' 1329.

31. יומן המלחמה, 5 בינואר 1948.

32. שם, 9 בינואר 1948.

חודשים לכל היותר. "כעבור שבועיים, ב־21 במרס, הוסיף: "מצב הכספים בכל רע: דרושים אמצעים למזון, ציוד, תחבורה, שריון וביצורים." ימים אחדים לפני הקמת המדינה, ב־6 במאי 1948, עמד בן גוריון פעם נוספת על המצוקה הכספית: "כספים, המצב קטסטרופלי. אתמול הכריו 300 חיילים שביתת רעב – כי משפחותיהם לא מקבלות תמיכה. שתי מחלקות ערקו. בקורס מ"כ (מפקדי כיתות) בגליל לא היה אוכל."³³ בסוף חודש מאי ציין: "ישיבה עם קפלן [שר האוצר] ואנשי הכלכלה של הצבא. נפסקו הקניות וההזמנות."³⁴ בחודשים הבאים גויסו כספים באמצעות מלוות והנפקת שטרי אוצר, ואולם הבעיה לא מצאה את פתרונה, ובכספים שהקציב האוצר לביטחון לא היה די. ניסיון להקל את המצוקה הפיננסית נעשה גם באמצעות דחיית תשלומים, דהיינו – כניסה להתחייבויות, אלא שלא היה בכך משום פתרון מלא.

הבעיה התקציבית הוחמרה מחמת הקושי לתכנן את התקציב ואת ההוצאות. התקציב החודשי, הגידול המתמיד בכוח אדם מגויס ואי הוודאות שבמלחמה, הכבידו על התכנון ומנעו רכישות והזמנות ארוכות טווח. התוצאה הייתה גידול בעלויות.

על רקע הקשיים הכספיים עלה הצורך בקימוצים ונבחנו דרכים לחיסכון. בישיבת המטה הכללי עם הוועדה הכספית בנובמבר 1948 בנושא הקיצוצים בהוצאות הביטחון, סוכם:

1. להטיל על אכ"א [אגף כוח-אדם] לעשות רשימה של כל החיילים שיש להם למעלה משני ילדים – במגמת שחרורם הדחוף; 2. להטיל על אג"א [אגף אפסנאות] לקמץ באוכל, דלק, רכב; 3. למנות במטה ועדת תקציבים, שיורידו התקציב לחמישה מיליון לחודש מקסימום; 4. להתחיל בקמפניה [מסע הסברה] של חיסכון בתוך הצבא.³⁵

בישיבת המטה הכללי בחודש דצמבר ציין בן גוריון שלוש אפשרויות לצמצום התקציב: קיצוץ בכוח אדם; מניעת בזבז באוכל, בדלק ובקניות וצמצום בהוצאות לא חיוניות.³⁶ הצעות נוספות להגברת החיסכון היו רכש ציוד ומזון בחוץ לארץ במחירים נמוכים מאשר בארץ, התייעלות, הגברת הפיקוח והביקורת והחמרה במקרים של בזבז. בפועל נקטו צעדים להקטנת מצבת כוח האדם, היה צמצום במנות המזון והופחת מלאי המזון, נעשו רכישות בחוץ לארץ והוגבר הפיקוח. בגזברות משרד הביטחון הוקמה מחלקה לפיקוח ונקבע תפקיד חדש

33. שם, בתאריכים המתאימים.

34. שם, 28 במאי 1948.

35. א. יומן המלחמה, 19 בנובמבר 1948.

ב. הוועדה הכספית – אפשר שהכוונה לוועדת התקציב לענייני הביטחון. ראה הערה 6 לעיל.

36. יומן המלחמה, 8 בדצמבר 1948.

המפקח המשקי.³⁷ המגבלה התקציבית מחד גיסא, והחתימה למנוע בזבוז ולהעמיק את החיסכון מאידך גיסא, תרמו ללא ספק לגיבוש הדעה בדבר הצורך בפיקוח משקי-אזרחי על המערכת הצבאית. "אין ביכולתנו לבזבז כסף ועוד פחות - כוח אדם. הכרחית הגברת השלטון הציבילי בצבא," ציין לעצמו בן גוריון.³⁸

לשאלה התקציבית נמצא גם ביטוי בדיון המדיני-הביטחוני - התחשבות בשיקול הכלכלי בגיבוש עמדה לגבי מהלכים מדיניים-צבאיים. בישיבת הממשלה בראשית יולי 1948, במהלך ההפוגה הראשונה, הביע שר האוצר א. קפלן דעתו בעד הפוגה, "אבל לא הפוגה בלא גבול, וזה גם מטעמים כלכליים. גם בזמן ההפוגה עולה לנו הצבא בכל חודש 4 מיליונים לא". זוהי מעמסה כבדה, ואי אפשר להמשיך בכך ללא קץ. זה הורס לא רק את הבניין שלנו, אלא מערער כל יסודות המשק הקטן והדל שלנו. ואי אפשר להמשיך בהפוגה בלי סוף."³⁹

המחסור במקורות למימון המלחמה חייב קביעת סדר עדיפויות הן במישור הלאומי-הכללי והן בתחום הצבאי-הביטחוני. במישור הכללי, העיקרון המנחה היה כפיפות מוחלטת של משק הכספים לצורכי מאמץ המלחמה.⁴⁰ אף שבממשלה היו שביקשו לערוך קיצוצים בתקציב הביטחון, ובין הגזברויות של משרדי האוצר והביטחון נתגלעו לעתים מחלוקת ומתיחות, ניתן לומר שעיקרון זה נשמר. במישור הצבאי-הביטחוני העיקרון המנחה היה הפניית המשאבים הכספיים להספקת צורכי המלחמה המידיים ולהשגת האמצעים הנחוצים לניצחון.

עקרונות אלה הנחו את ראש הממשלה ושר הביטחון בן גוריון, שנתן להם ביטוי בולט בעמדותיו ובהחלטותיו. על תביעה של א. קפלן להעביר כספים מאמריקה לתקציב בארץ ענה בן גוריון, "שרק אם אבטיח די דולרים בשביל תותחים ואווירוני קרב - ויהיה עודף של דולרים - אפשר להוציאם בארץ."⁴¹ במקרה אחר, בהתייחסו לדעה שפעילות מתוכננת תפחית את ההוצאות, העיר, ש"תכניתיות היא טובה, אבל יש 'אסטרטגיה' של זמן - אם בעוד חודש תיעשה פעולה, וניזקק לתוספת תותחים או מטוסי קרב - נוותר על הזול של קניית בגדי קיץ עכשיו, ונקנה קודם תותחים או מטוסי קרב, כי התכניתיות בשעת מלחמה מכוונת רק לדבר אחד - ניצחון."⁴² ביטוי נוסף לעמדתו של בן גוריון אפשר

37. א. על הקמת מחלקה לפיקוח בגזברות משרד הביטחון, ראה שם, 1 בדצמבר 1948.
 ב. למפקח המשקי במשרד הביטחון התמנה צבי לובושיץ, אשר כיהן בתפקיד זה מינואר 1948. שם, 8 בדצמבר 1948.
 38. שם, 24 בנובמבר 1948.
 39. מדינת ישראל המחודשת, עמ' 221.
 40. ד. הורוביץ, כלכלת ישראל, תל אביב תשי"ד, עמ' 140.
 41. יומן המלחמה, 21 ביוני 1948.
 42. שם, 24 בנובמבר 1948.

למצוא בתגובתו להצעה להקצות דולרים לרכש מכונות לייצור פגזים בתע"ש. הוא השיב "שלפי שעה אין לנו דולרים, דרושים לנו דולרים גם לרכישות, וכשנשיג - תתעורר שאלת העדיפות: אם מטוסי קרב וטנקים ותותחים הדרושים לנו לגמר המלחמה, או לפגזים בשביל מלחמה שאיננה"⁴³ דהיינו - למלחמה בעתיד שלא ברור אם תפרוץ.

ד. סיכום

ההוצאות הישירות בארץ למימון המלחמה היו 66.3 מיליון ל"י, ולכך נוספו עוד 73.8 מיליון דולר למימון רכש בחוץ לארץ.⁴⁴ בדולרים הסתכמו ההוצאות הישירות של המלחמה - בארץ ובחוץ לארץ - ב־273 מיליון דולר. כשלושה רבעים ממימון ההוצאות הישירות באו ממקורות פנימיים, ואילו הסיוע החיצוני הגיע לרבע מכלל ההוצאות. משמע, את עיקר הנטל למימון המלחמה נשא על שכמו היישוב היהודי בארץ. בשנתון הממשלה תש"י, בדין וחשבון על מצב הכלכלי בישראל, נאמר, כי "חלק הארי ממימון המלחמה נשאב ממקורות הארץ. עדיין אין אנו יכולים לנקוב מספרים מוחלטים, אבל עובדה זו של מימון המלחמה ממקורות פנימיים היא הישג גדול לארץ קטנה זו - הישג, שביסס את עצמאותנו הכלכלית והמדינית."⁴⁵ לסיוע החיצוני נודעה חשיבות רבה בכל הנוגע לרכש ביטחוני בחוץ לארץ, והוא שאפשר את ציודם של ה"הגנה" וצה"ל בנשק רב ומתקדם יותר, אשר חולל תמורה ביחסי הכוחות הלוחמים. לאורך תקופת המלחמה ניכר היה פער בין הצרכים לבין המקורות, שחייב הגדרת סדר עדיפויות מבחינה לאומית ומבחינה ביטחונית. במישור הלאומי הוקנתה עדיפות ראשונה במעלה לצורכי המאמץ המלחמתי. בשנתון הממשלה תש"י צוין, כי "מלחמתנו זו לא יכלה להצליח אלא מתוך היסח הדעת מכל השיקולים הכלכליים לגבי מימון המלחמה."⁴⁶ רק בשלהי שנת 1948 ובראשית 1949, משהוכרעה המלחמה, הוחל בשחרורים מוגבלים, במגמה להפחית את נטל ההוצאות ולהפנות כוח אדם לצורכי המשק. מהבחינה הצבאית-הביטחונית ניתנה עדיפות בראש ובראשונה למימון צורכי המלחמה המידיים.

43. שם, 23 בדצמבר 1948.

44. הנתון, כאמור, אינו כולל את הוצאות ארגוני המתרת מחוץ ל"הגנה".

45. שנתון הממשלה תש"י, עמ' 211.

46. שם.

נספח א'

הוצאות להצטיידות באירופה (מרס 1948-1949)⁴⁷

(דולרים)

קניות, אריזה והובלה ברכבות, דמי תיווך והוצאות העוסקים (כולל מפרעות)

45,049,623.22

הובלה בים ובאוויר:

הובלה ימית (באניות) שבבעלותנו ובסחורות,

1,610,800.29

הוצאות החזקתן והובלות שונות, כולל מפרעות

1,460,158.01

יוגוסלביה

524,541.90

חיל אוויר משלוח

6,175.17

צ'כיה

3,601,675.37

הסוואה וכיסוי

281,515.32

סה"כ קניות והוצאות ישירות עליהן

48,932,813.91

פעולות מיוחדות:

קניות שונות ונסיונות

873,169.43

הנהלה:

הוצאות בארצות

211,204.84

קשר:

תחנות וגדעונים⁴⁸

50,642.61

שונות:

בנקים - ריבית ועמלות

87,541.53

מגביות

3,200.33

אורחים וכו'

91,605.88

50,159,436.67

בית סטפן⁴⁹מפרעות, סכומים שהועברו מאור⁵⁰ ושונים

5,293,136.45

הוצאות

5,298,375.77

5,239.32

55,457,812.44

סך הכל

47. משרד הביטחון, "דו"ח על אגף החימוש באירופה ליום 30 ביוני 1949", ארכיון צה"ל.
48. "גדעונים" - אנשי קשר, אלחוטאים.
49. "בית סטפן" - ארצות הברית; הכוונה לרכש שנעשה באירופה דרך ארצות הברית. מקור השם "סטפן" במנהיג הציוני האמריקני סטפן וייז.
50. "אור" - כינוי לשאול אביגור; כך כונה גם המוסד לעלייה במושבו בפריז ואחר כך בג'נבה. בכינוי "אור" הכוונה למושב מפקדת הרכש הבטחוני.

נספח ב'

הוצאות להצטיידות בארצות הברית - 1948⁵¹

		(דולרים)	
170,311		2,602,696	אדמיניסטרציה
		174,098	קניית מכסיקו
		285,445	קניית ואוסף נשק ומשלוחו
		2,969,558	אריוזה ומזח מיוחד
		916,848	קניות וגיוס חיל אוויר
		730,977	רכישות שונות
		187,332	דלק
		1,674,259	קניות לחיל הים
9,641,213		100,000	תע"ש
			הוצאות מיוחדות
		565,482	קניות בגדים
		243,640	קניות ציוד אחר
		2,420,826	תחבורה
		778,045	מזון
		458,985	שירות רפואי
		254,178	הוצאות משלוח
		280,444	חמ"ד ⁵²
		35,231	שירות הידיעות
5,852,290		815,459	שונות
		671,329	קניות עבור חיל הקשר
		66,154	קניות קשר עבור הצי
808,118		70,635	חלקי רדאר
			רכישת נשק ומכונות
347,045			סה"כ ההוצאות
16,818,977			

51. משרד הביטחון, "דו"ח על אגף החימוש בארצות הברית ליום 31 בדצמבר 1948", ארכיון צה"ל. הדו"ח אינו כולל הוצאות הצטיידות בשלושת החודשים הראשונים של 1949.

הוצאות ההצטיידות בחודשים אלה הסתכמו בכ-1.5 מיליון דולר.

52. חמ"ד - חיל מדע.

